

Karpińska, Małgorzata

"Ameryka łacińska w relacjach Polaków. Antologia", wybór, wstęp komentarze i przypisy Marcin Kula, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/2, 408-409

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Andrzej Kijowski, *O dobrym Naczelniku i niezłomnym Ryce-rzu*, „Biblioteka Romantyczna” pod red. Marii Janion Wydawnictwo Literackie, Kraków 1984, s. 357, ilustr.

Legendy bohaterskie żywo interesują ostatnio humanistykę. Poza badaniem „pozgonnej czci” rodzi się refleksja nad mechanizmem procesów „heroizacji”, archetypicznymi cechami „sławnych mężów”, miejscem legendy w świadomości narodowej społeczeństw. Odpowiedzią na ten kierunek zainteresowań jest kolejny tom redagowanej przez M. Janion „Biblioteki Romantycznej”. Zbiera on pochodzące z różnych okresów teksty poświęcone dwóm czołowym postaciom polskiego Panteonu — T. Kościuszcze i J. Poniatowskiemu. Z konieczności jest to wybór; wyczerpanie tematu nie wydaje się możliwe, przede wszystkim ze względu na ogromny materiał. Wybrano utwory, które, niezależnie od intencji autorów, stały się objawem kultu bohaterów. Ramy antologii narzucił schemat mitu. Ogniskował on zainteresowanie herosem w kilku węzłowych momentach lub problemach jego życia. Tak więc dla Kościuszki są to cechy jego osobowości, dramatyczne chwile biografii realnej i mitycznej (Raclawice, Maciejowice, niewola, pogrzeb, mogiła) oraz oddziaływanie duchowe na przyszłe pokolenia. Książę Józef żyje w legendzie jako szczęśliwy kochanek i wódz, umierając najpiękniej z rzeszy polskich herosów. Antologia, jak każdy wybór niesie ze sobą niebezpieczeństwa. Świadomi tej trudności ograniczymy się tylko do jednej uwagi. Szkoda, iż obok (lub nawet zamiast) nieco bezbarwnego fragmentu z pracy H. Mościckiego „Pozgonna cześć dla Księcia Józefa Poniatowskiego” nie znalazł się tu fragment słynnej biografii Księcia pióra Sz. Askana zego (np. atak pod Raszynem, a przede wszystkim opis śmierci Poniatowskiego). Tekst ten odpowiadałby zasadzie przyjętej za motto „Biblioteki” — romantyzmu powracającego przez stulecia w naszej kulturze.

A. Kijowski antologię poprzedził wstępem omawiającym elementy decydujące o kształcie obu prezentowanych mitów.

Tom uzupełniają ilustracje i nota ikonograficzna Z. Żygulskiego. Dzięki nim kształt i dynamika mitu są pełniejsze. Poziom techniczny publikacji podważa jednak zasadność umieszczenia wielu ilustracji. Dotyczy to m.in. zupełnie nieczytelnej reprodukcji dokumentu nominacyjnego podpisanego przez ks. Józefa czy ilustracji nr 43, gdzie nieczytelny podpis uniemożliwia zrozumienie treści obrazku wyobrażającego żonę Księcia z synkiem na ręku (*sic!*) w chwili gdy odbiera tragiczną wiadomość o śmierci męża.

M. K.

Ameryka Łacińska w relacjach Polaków. Antologia, wybór, wstęp, komentarze i przypisy Marcin Kula, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1982, s. 410, ilustr.

Przygotowana przez M. Kulę antologia polskich tekstów o Ameryce Łacińskiej jest kolejną pozycją poświęconą polskiemu widzeniu świata (poprzednio wydano relacje Polaków o Francji). Zawiera ona materiał powstały z bezpośrednio obserwowanej. Pominięto utwory będące fikcją literacką lub służące celom utylitar-nym (np. listy). W większości były one wcześniej publikowane. Jedynie kilka re-lacji wydobyto z archiwów. Najwcześniejsza z nich pochodzi z 1783 r., ostatnie się-gają czasów współczesnych. Zgodnie z przyjętą zasadą w antologii przeważają teksty starsze, a więc także trudniej dostępne. Reprezentowani tu są zarówno auto-rzy wybitni (np. T. K. Węgierski, A. Dygasiński, A. Słonimski, W. Gombrowicz i inni) jak i mniej znani, choć nie znaczy to, że mniej ciekawi (np. W. Górski, J. Sztolcman, P. Nikodem i inni).

Wszystkie trzydzieści cztery teksty poprzedzono krótką informacją biograficzną o autorach i podstawie druku. Autor wyboru stanął przed problemem tekstów poświęconych Polonii w Ameryce Łacińskiej i ściśle związanej z tym problemem przewagi relacji dotyczących Brazylii. W obu wypadkach M. Kula rygorystycznie zdecydował, chyba słusznie, iż antologia ma obejmować teksty o całym kontynencie. Podkreślenie we wstępie specyfiki „polskiej drogi” do Ameryki wydaje się wystarczającym dla tak zaplanowanego wydawnictwa. M. Kula w szkicu „Ameryka bliska i daleka” omówił także historię polskich zainteresowań Ameryką Łacińską, skrupulatnie notując wszystkie formy obecności rodaków na tym kontynencie. Wybór poprzedza mapka przedstawiająca miejscowości wymienione w tekstach. Całość uzupełniają interesujące, często publikowane po raz pierwszy fotografie.

M. K.

Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII—XX w.), pod redakcją Andrzeja Pilcha, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, s. 539.

Pierwsza obszerniejsza synteza dziejów emigracji z ziem polskich jest dziełem siedmiu autorów. Jerzy Kozłowski omawia wychodźstwo schyłkowego okresu Rzeczypospolitej szlacheckiej oraz emigrację porobniczą do 1864 r., Andrzej Brożek — politykę imigracyjną w państwach docelowych w latach 1850—1939 oraz odpływ ludności z ziem polskich pod panowaniem pruskim w latach 1850—1918. Zaborem rosyjskim do 1918 r. zajmuje się Krzysztof Groniowski, zaś zaborem austriackim w tymże okresie Andrzej Pilch; emigrację w dwudziestolecie międzywojennym przedstawia Halina Janowska zaś przemieszczenia obywateli polskich w latach II wojny światowej Czesław Łuczak; wreszcie Andrzej Pilch i Marian Zgórnjak szkicowo prezentują ten problem w okresie powojennym.

Zmiany skali i charakteru polskiego wychodźstwa na równi z odmiennością ujęcia tematu przez poszczególnych autorów utrudniły redakcyjne próby ujednoczenia tekstu. Pierwsze kilkadziesiąt stron jest opartym na literaturze przedmiotu przeglądem fal emigracji politycznej do powstania styczniowego, przy czym uwzględniono jej poczynania organizacyjne, próby walki o niepodległość oraz dobro kulturowe. De emigracji zaliczono też przymusowe deportacje w głąb Rosji, które dawały początek skupiskom ludności polskiej w tym kraju. W dalszych fragmentach, dotyczących emigracji zrąbkowej pominięto życie zbiorowe Polaków w ich nowych ojczyznach, ograniczając się do analizy przyczyn ekonomicznych wychodźstwa i szczegółowo przedstawiając skalę tego zjawiska. Autorzy częściej sięgają tu do archiwaliów i wydawnictw statystycznych, ilustrując swe wywody tabelami. Obszernie wyjaśniają też czytelnikowi przyczyny, dla których przytaczane dane liczbowe częstokroć mają charakter szacunkowy; podstawowa trudność wiąże się z grupowaniem osób opuszczających w XIX i na początku XX w. Rosję, Niemcy i Austro-Węgry według wyznania lub miejsc pochodzenia, nie zaś według narodowości. Skądinąd polityka emigracyjna państw zaborczych została przedstawiona szczegółowo; w mniejszym stopniu zwrócono w książce uwagę na stosunek opinii publicznej do gwałtownego odpływu ludności chłopskiej do Stanów Zjednoczonych czy Brazylii. Niewiele też mówi się o społecznych i ekonomicznych skutkach emigracji dla regionów, które dostarczały największej ilości wychodźców.

Znaczne zawężenie pola obserwacji i lakoniczność ujęcia cechują końcowy fragment pracy, dotyczący okresu po 1945 r. Gros miejsca poświęcono tu raczej